Fernando Aramburu

A gyerek

Fordította
Imrei Andrea

BOOKART
Csíkszereda, 2026

A fordítás alapjául szolgáló mű
Fernando Aramburu • EL NIÑO
Tusquets Editores
Barcelona, 2024

Lektorálta Cselik Ágnes

A borítót Részegh Botond alkotásának felhasználásával
Hajdú Krisztina tervezte

ISBN 978-630-6797-17-9-5

© Fernando Aramburu, 2024
Published by agreement with Tusquets Editores, S.A.,
Barcelona, Spain,
and Agenția Literară Livia Stoia
© Imrei Andrea, magyar fordítás, 2026
© Bookart, magyar kiadás, 2026

A szerző jegyzete

Az olvasók közel egytucatnyi olyan fejezettel fognak találkozni ebben a könyvben, amelyekben – ha jól értem – a regény önmagát próbálja értelmezni. Ezekben a fejezetekben maga a szöveg szólal meg egyes szám első személyben, saját bevallása szerint tudatában annak, hogy ő nem más, mint a történetet közvetítő szavak összessége. Esetenként azt is megengedi magának, hogy kijavítsa a szerzőt, ami – tekintve, hogy ez nyilvánosan történik – nem feltétlenül kellemes az érintett számára.

Eleinte határsértésnek éreztem az említett beavatkozásokat, és – ez még inkább kifogásolhatónak tűnt számomra – felesleges kiegészítésnek, ami megszakítja és akadályozza a történetmesélés szabad áramlását. Ezt a véleményemet később módosítottam.

Tisztában vagyok vele, hogy ez a megoldás kockázattal jár. Arra a nyilvánvaló veszélyre gondolok, hogy elutasítást válthat ki, különösen az olyasfajta regényeket kedvelő olvasókból, akik gyűlölnek minden változtatást, ami megzavarhatja a történetmondás folyamatosságát.

Mi sem lett volna egyszerűbb számomra, mint kihúzni ezt a tíz szakaszt, bár elismerem, hogy a rövidségük miatt hajlottam arra, hogy beletörődjek a jelenlétükbe. Ha eltekintek attól, hogy némi kavarodást okozhatnak az olvasás során, és pillanatnyi ellenszenvet válthatnak ki, nem gondolom, hogy mindaz, amit közölnek, ne lenne lényeges.

Fontosnak tartok bizonyos részleteket, amelyek elkerülték a narrátor figyelmét, pedig véleményem szerint értékes információkat nyújtanak a szereplőkről és a körülményeikről. Ezen túl hálás vagyok nekik azért is, mert ezek a közbevetések a higgadt reflexió pihentető perceit csempészik bele egy olyan történetbe, amelynek az ereje gyakran az elviselhetőség határát súrolja.

Egyszer megpróbáltam végigolvasni a regényt úgy, hogy kihagytam azokat a részeket, amelyekre ebben a jegyzetben utalok, és arra a súlyos megállapításra jutottam, hogy a történet bizonyos szakaszai így hiányosak maradnak. De mivel szeretném megkönnyíteni azoknak a dolgát, akik nem osztják a véleményemet, és szívesebben hagynák ki a szövegben szereplő tíz bejegyzést, ezeket kurzivált formában teszem közzé.

Hannover, 2023. november

Nicasio csütörtökön szokott felmenni a temetőbe. Miért éppen csütörtökön? Olyan mindegy. Valamelyik nap csak fel kell menni. Különösen súlyos dolognak kell történnie ahhoz, hogy lemondjon erről a szertartásról. Nem számít, tél van-e, vagy nyár, esik, vagy erősen fúj a szél, nem érzi jól magát, vagy a lumbágója gyötri. Néha esernyőt is visz magával, még olyankor is, ha egyetlen felhőt sem látni az égen, botnak megteszi, így bandukol szép nyugodtan, egymás után igazítva a lépteit az országúton felfelé, halkan beszél magában, miközben zihálva veszi a levegőt, mint az olyan öregemberek, akik két év múlva betöltik a hetvenet.

Szereti a madarakat. Ha útközben meglát egyet egy ágon, egy háztetőn, a levegőben, megáll, hogy szemügyre vegye, megállapítsa, milyen fajta, megnevezze; élve az alkalommal pihen pár percet, aztán rövid nézelődés után elégedetten újra elindul, és folytatja útját a következő madárig.

Az igazság az, hogy ez a dolog a madarakkal attól is függ, hogy épp milyen napja van. Megesik, hogy annyira elmerül a gondolataiban, a magányos monológjaiban, hogy észre sem veszi, mi történik körülötte.

Van úgy (bár egyre ritkábban, hiszen semmi értelme), hogy egyik vagy másik falubeli megáll mellette a kocsijával, és a legjobb szándékkal megkérdezi, felvigye-e a temetőbe, vagy amikor visszafelé jön, hogy ne vigye-e haza; de ő csak elvétve fogadja el az ajánlatukat, mert magányra van szüksége, kifejezetten keresi a magányt. Milyen idegesítő alakok! Nem látjátok, hogy egyedül akarok lenni?

A madarakat jobban szereti, mint az embereket. Ez az egyik olyan mondat, amit sokszor elismétel magában.

Az is előfordul, hogy a hét más napján is felmegy, nemcsak csütörtökön, hogy együtt lehessen az unokájával, még vasárnap is. Ezt többnyire hirtelen dönti el. Teszem azt, épp rádiót hallgat unottan bóbiskolva a fotelban a nappaliban, és egyszer csak, mikor a legkevésbé számít rá, rátör valami nosztalgikus vágyakozás, és így szól: megyek, meglátogatom Nucót. Ezen a kedves becenéven szólították a rokonok és ismerősök a gyereket egészen pici kora óta. Mariaje: de ma nem is csütörtök van. Nicasio pedig azt feleli, hogy ez az ő dolga, és rajta kívül úgysem érti meg más.

Ha rajta múlna, ha megengednék, odaköltözne egy sátorba a temető fala mellé, és hetekig le se menne Ortuellába, vadon élő gyökerekkel és termésekkel táplálkozna, esővizet és harmatot inna. Volt már ennél rosszabb sora is a háború alatt, meg utána, az éhínség idején. És ha hetekig ott maradhatna, akkor ott maradna akár hónapokig is, és ha hónapokig, akkor évekig, egészen az élete végéig. Alaposan átgondolt mindent. Csak az a baj, hogy Mariaje nagyon nem értene egyet ezzel az ötlettel, ő meg nem akar fájdalmat okozni neki. Hiszen a lánya mindent megtesz érte!

Néhány másodperccel később, a Triano-hegység csúcsai fölött a repülőgép egy felhőbe vész. Vajon hová tart? A bámészkodók között az a hír járja, hogy ötven gyerek utazik rajta, az egyik tanítónő vezeti a gépet, mellette egy tanító segédkezik, az iskola szakácsnője pedig, aki a légiutas-kísérő feladatait látja el, az ülések között bolyong. Ő gondoskodik a kicsikről, megsimogatja a fejüket, és kislány korában tanult dalokat énekel nekik. Mindannyian halottak. Ezért kifejezéstelen az arcuk, ezért hallgatnak, a szemük tágra nyitva, meg sem rebben. Nicasiót bosszantják a szomszédok megjegyzései. Érzéketlennek, felszínesnek tartja őket, olyan embereknek, akik feleannyit sem szenvedtek, mint ő. Belülről égeti a düh, de nem akar vitatkozni, inkább hazamegy. Morogva kaptat fel a lépcsőn, megemeli a hangját, ahogy belép a lakásba, és egymás után két pohárral is felhajt a borból, amit egy régi fonott demizsonban tart a mosogató alatt. Amint Mariaje látogatóba érkezik, odarohan hozzá, megragadja a vállánál fogva, és egyre csak bizonygatja, hajtogatja, váltig állítja, hogy a gyerek nem volt rajta azon a gépen. Negyvenkilenc gyerekarcot számolt össze, egyenként alaposan megnézte őket, figyelmesen többször végigolvasta az utaslistát, és egyetlen bizonyítékot sem talált arra, hogy Nuco felszállt volna arra az átkozott szerkezetre. Aztán hozzáteszi: ne hallgass az emberek fecsegésére, lányom. Annyi hazug, pletykás ember van ebben a faluban. Nuco nem ment el semmiféle útra, ahonnan nincs visszatérés. Ha van valaki, aki ezt biztosan tudja, az én vagyok. Késő, feleli a lánya lehajtott

fejjel, mintha a cipője orrát vizsgálná. Késő? De hiszen csak pár perc telt el déli tizenkettő óta, és még nem is ebédeltünk. Hidd el, apám, ilyenkor nem kéne odafigyelned. Becsukod a füled, hogy ne halld, mit beszélnek az emberek. Megpróbálom, de nem ígérek semmit.

José Miguelről, nyugodjon békében, csak jót mondhatok magának, nem mintha idealizálni akarnám. A legnagyobb tisztelettel állíthatom, hogy a férjem nem az a fajta ember volt, akit eszményíteni lehet. Gondolom, egy olyan könyvben, mint amilyet maga tervez, ezerszer érdekesebb figura egy gyilkos, egy bántalmazó, egy bankrabló, szóval az olyan alakok, akik jobban fel tudják kelteni az emberek kíváncsiságát a gaztetteikkel, amelyek aztán egy csomó izgalmas epizódot eredményeznek, vagy hogy hívja maga ezeket.

Higgye el nekem, ha mondom, nem az a fajta tipikus özvegyasszony vagyok, aki rózsaszínűre festi a múltat, letagadja a házasélete keserveit, vagy abban a reményben, hogy majd elfelejti, a lelke legsötétebb zugába rejti. Nincs semmi, amit el kéne felejtenem. Nem talál bennem senki se egy gramm haragot, se egy csepp keserűséget, már ami a házasságomat illeti. Ha nem hiszi, menjen el Baracaldóba, és kérdezze meg a barátnőmet, Garbiñét.

Ahogy múlnak az évek, rájövök, hogy kevésbé voltam boldogtalan, mint néha gondoltam, hacsak az idő és a felejtés, ami szép csendben, észrevétlenül beveszi magát az idegsejtjeimbe, össze nem kuszálta a gondolataimat. De minden elképzelhető. Az életem, ahogy elterveztem, egyik napról a másikra összeomlott, az egyik okát már ismeri, a többi meg nem tudom, érdekli-e, de nem törtem össze, két lábon állok ma is, élek, egészséges vagyok, és élvezem a visszavonultság nyugalmát; és nem azért mondom ezt, hogy keménynek vagy bátornak mutassam magam. Azt, hogy a legnehezebb időkben nem estem

depresszióba, annak a szeretetnek köszönhetem, amit a férjem igyekezett megadni nekem, bár érzelmi dolgokban elég ügyetlen volt, szegény, meg az apámnak, annak, hogy itt volt, és szüksége volt rám, és ez sokszor feledtette velem a saját bánatomat, vagy arra késztetett, hogy újra és újra későbbre halasszam a saját bajomat, meg aztán, jóllehet nem tudom, milyen mértékben, de egy időben néha a vallás adta vigasz is segített.

Mikor kiosztották a sírhelyeket, a körülményekhez képest szerencséje volt a gyereknek. Mariaje gyorsan kijavítja az apját. Neked volt szerencséd, ugye ezt akartad mondani. Nicasio töpreng egy kicsit, de nem tud mit felelni, így aztán ráhagyja a lányára.

Merthogy Nuco a földtől számított harmadik sorban kapott egy fülkét, az egyik lépcsőfeljáró mellett. Nicasiónak így szemmagasságban van az unokája sírköve, és úgy tud vele beszélgetni, mintha egy vele egy magasságú emberrel, anélkül, hogy le kellene hajtania vagy fel kellene emelnie a fejét. Rosszabb lett volna, ha a felső sorban helyezik el a gyereket. Mert akkor mit tudott volna tenni? Minden csütörtökön magával hozta volna a kislétrát, hogy közvetlen közelről mondhassa el neki mindazt, amit el szokott suttogni?

Néhány fekete sírkő kivételével szinte az összes fehér színű. Nucóé is. A keresztnév és a két vezetéknév alatt ott olvasható az elhalálozás dátuma (1980. október 23.), és a gyerek kora: 6 év. Nem sokkal korábban töltötte be. A feliratot a hozzátartozók ígérete egészíti ki, hogy örökké emlékezni fognak rá.

A sírkövet egy kis üvegajtó védi. Kulccsal nyitható. Biztos Mariajénél van a kulcs, gondolja Nicasio. Mindig, amikor felmegy látogatóba, egy kendővel megtisztítja az üveget. Egyszer, a temetés után egy hónappal, megharagudott a lányára, mert az még mindig nem értette az apja viselkedését. Én nem a sírt látogatom. Én Nucót látogatom, és ez nem ugyanaz.

A sírkő és az üveg között van egy kis hely, a felső részén egy keskeny polccal, rajta egy kicsi vázában művirágok, mellette pedig egy kis Szent Szív-szobor gipszből. A többi sírt is hasonló dolgok díszítik, ami bizonyos harmóniát ad az összképnek. Nuco fülkéjében, a szobor lábánál egy nagy döglött légy fekszik a hátán. Rejtély, hogy jutott be oda. Nicasio nem szereti ezeket a virágokat az unokája fülkéjében. Nem tudja, ki tette oda. A lánya? De az is lehet, hogy a polgármesteri hivatal kezdeményezése volt, hogy kevésbé nyomasztó külsőt adjanak a kolumbáriumnak. Tiszteletből nem nyúl hozzá, meg talán a gyerek is kevésbé érzi magát egyedül a virágok között. Azok a csokrok sem tetszenek neki, amelyeket a fülkék külső falára aggattak. Úgy néz ki, mint egy virágüzlet, morogja. Aztán, ahogy szokta, rálehel az üvegre, letörli a kendővel, és a száját a sírkőhöz közelítve azt mondja: kihozlak innen, Nuco. Nem tudom, mikor, de kihozlak. Légy nyugodt!

A faluba visszafelé vezető úton megáll, hogy szemügyre vegyen egy hat vagy hét madárból álló csapatot, amelyek sebesen a hegy irányába tartanak. Seregélyek, jegyzi meg. Mikor eltűnnek a szeme elől, folytatja az útját. El ne felejtsem elkérni a kulcsot Mariajétól, és kivenni a legyet.

Visszatérve a férjemre, mindig örömmel tölt el, ha felidézem az alakját. Mindenkivel nagyon segítőkész volt, és a családja sorsát is a szívén viselte. Amilyen hatalmas ember volt, olyan szelíd. Egyszer viccből azt mondtam neki: te arra születtél, hogy szót fogadj másoknak, igaz? Nevetett. Talán nem is értette.

Ne értsen félre. Nem azt akarom mondani ezzel, hogy buta volt, hanem azt, hogy békés, jó ember volt.

José Miguel segédmunkásként dolgozott a Nervacero telephelyén, Portugaletében. Az utolsó időkben sokat idegeskedett, félt, hogy elveszíti a munkáját, mert a válság komoly csapást jelentett a vállalatra nézve, és az irodából, nem tudom, milyen csatornákon át kiszivárgott a hír az alkalmazottakhoz, hogy a közeljövőben elbocsátásokat terveznek. Nekem bevallotta, hogy rémálmai vannak éjszaka az ágyban. Nagyon mélyen gyökerezett benne az az érzés, hogy neki kell gondoskodnia a gyerekről meg rólam. A teljes fizetését ideadta, hogy én osszam be. Én pedig visszaadtam neki egy szerény összeget a saját fizetéséből költőpénznek. Ennyi elég lesz? De soha nem kért többet. Beérte azzal a kevéssel, ami a zsebében volt. Nem járt kocsmázni, nem érdekelte se a hegymászás, se a foci, se a biciklizés, egyik sem azok közül az időtöltések közül, amiket mifelénk a férfiak annyira kedvelnek. Az egyetlen szórakozása, amit persze tiszteletben tartottam, a hétvégi horgászás volt a barátaival a tengeren.

Gyakran olyan fáradtan jött haza a gyárból, hogy elaludt a kanapén, miközben beszéltem hozzá. Szánalommal vegyes szeretetet éreztem ilyenkor iránta. Egyszer, nem

sokkal azután, hogy összeházasodtunk, egy acéldarabbal foglalatoskodva elvágta a kezét. Később az orvostól tudtuk meg, hogy majdnem elveszítette. Szerencsére időben kórházba vitték, és sikerült megmenteni, bár az egyik ujja használhatatlanná vált, és egy csúnya seb maradt a kezén.

Csodálatos apa volt, magas, tagbaszakadt férfi, aki a legkifinomultabb gyöngédséggel bánt a gyerekkel, mintha attól félne, hogy összetöri. Olyan óvatosan emelte fel azzal az óriási, kőre emlékeztető, kemény, bütykös kezével. Engem mindig valami bizsergető jó érzés járt át, amikor láttam, hogyan helyezi bele Nucót a bölcsőbe, mintha egy törékeny porcelánfigura lenne, hogy ad búcsúpuszit a homlokára vagy az arcára, nemcsak úgy kutyafuttában, hogy most itt maradsz, hanem, ahogy már mondtam, hatalmas gyöngédséggel.

A faluban voltak nála csinosabbak, jobb beszélőkével, de én örülök, hogy az apámra hallgattam, aki azt mondta, mikor serdülő lány lettem: olyat keress magadnak, lányom, aki jó ember, nem számít, hogy kövér-e, vagy kopasz, vagy nagy az orra, a szeretet és a tisztelet a legfontosabb. Én sürgettem, hogy házasodjunk össze. Szerelmi ügyekben a férjem egyáltalán nem volt kezdeményező. Szégyenlős volt, és ügyetlenül fejezte ki magát, tudja? Ő volt az első és az utolsó férfi az életemben.

Ő ugyan nem tudta, de sok élvezetet okozott nekem azokkal a durva kezeivel. A bensőséges pillanatainkban teljesen belefeledkezett a simogatásba. Imádott tapogatni! Megérinteni, megszorítani, cirógatni azzal a hatalmas tenyerével, azokkal a vastag ujjaival, melyeket mintha smirgli borított volna, de mindig lassan, óvatosan, soha nem erőszakosan. Eleinte úgy tettem, mintha ellenállnék, de csak azért, hogy még hosszabbra nyújtsam az örömteli élvezetet. Ezt soha nem mondtam meg neki, meg sem köszöntem, és most már bánom.

Mariajében még mindig élénken él annak az október 23-i reggelnek az emléke. Ha tehette volna, biztosan kitörölte volna az agyának abból a részéből, ahol annak a napnak a képeit őrzi, amelyeket ma is, bár sok idő telt el azóta, habozás nélkül rettenetesnek minősít; de tudjuk, teszi hozzá, hogy az emlékezetet nem lehet befolyásolni. A következő pillanatban viszont, nyilvánvaló ellentmondásba keveredve a korábban mondottakkal, kijelenti, hogy igazságtalan lenne, ha teljesen elfelejtené Nucót. Így ingadozik felejtés és emlékezés között, és a lelke mélyén örül annak, hogy nem képes közvetlenül irányítani az emlékezetét. Az, hogy meg kellett tanulnia együtt élni az emlékeivel, az elmúlt évek legnagyobb kihívását jelentette számára.

Aznap reggel a gyerek valahogy furcsán ébredt. Az anyja később kicsit árnyalja ezt a megfogalmazást: talán csak most tűnik furcsának, hogy tudom, mi történt később, nem sokkal tizenkettő előtt. Mert Nuco aznap valahogy nehezen kelt fel az ágyból. Máskor rögtön kiugrott, mint a macska, mihelyt az anyja belépett a szobába, hogy felébressze. Mi van veled? Hozzáragadtál a lepedőhöz? Az öltözködés is tovább tartott, mint szokott. Valahogy nem akart lecsúszni a reggeli sem. Mariaje a biztonság kedvéért a homlokára tette a kezét. De nem érezte, hogy lázas volna. A gyerek lassú volt, csendes, nem volt kedve iskolába menni, ami nála szokatlan volt, mert élt-halt az iskolai feladatokért, a tanítónőt őszintén, szinte rajongva szerette, és az osztály, ahova járt, tele volt az Otxartagabeli barátaival.

Nicasio szentül meg volt győződve róla, hogy a gyerek jövőbe látó képességekkel rendelkezett. Nem azt akarom mondani ezzel, hogy előre látta volna, vagy éjszaka megálmodta volna a robbanást. Csak valószínűleg megérzett valamit, és a megmagyarázhatatlan jelekből valamilyen tudattalan következtetésre jutott, de az is lehet, hogy miközben aludt, egy hangot hallott, amelyik azt súgta neki: Ne kelj fel, Nuco! Eszedbe ne jusson ma elmenni az iskolába! Jaj neked, ha odamész!

Mariaje arra gyanakodott, hogy a fiának előző nap valami nézeteltérése támadt, talán össze is veszett valamelyik osztálytársával. Nem nagyon lehetett tudni, mert befelé forduló gyerek volt, ritkán nyílt meg mások előtt. Elsős volt. Új az iskolában, tele a tanulás iránti őszinte vággyal, de ugyanakkor nagyon érzékeny, sérülékeny is volt, akinek a lelkesedése, és ez is az igazsághoz tartozik, a legkisebb nehézség hatására lelohadt. Ebben, Mariaje szerint, José Miguelre hasonlított. Egyikőjük sem tiltakozott vagy lázadt, ha valami nem tetszett nekik. Inkább visszavonultak, áthatolhatatlan csendbe burkolóztak, magukba fojtották a haragot, és belül rágódtak a sérelmeiken.

Fáj valamid? Nem tudom. Megszidott a tanító néni? A gyerek nem felelt, csak a fejét rázta. Megütött valamelyik társad? Újra nemet intett a fejével. Valaki valami csúnyát mondott rád? Újabb nem.

Ült a konyhaasztalnál a reggeli kakaója mellett, és csak akkor válaszolt igennel, amikor az anyja, hogy egy kis lelket öntsön belé, felvetette, hogy áthívja a nagyapját, ő majd elkíséri az iskolába. A nagyapjával Nuco a világ végére is elment volna. José Miguellel is; de ő ilyenkor a gyárban dolgozott. A kisfiú bizonyos helyzetekben inkább

a nagyapja társaságát választotta. A nagyapja volt a legjobb, a legnagyszerűbb ember. Vele garantált volt a nevetés, a szórakozás. Úgy egy héttel korábban Nicasio egy ígérettel teljesen lenyűgözte a gyereket. Ha kicsit nagyobb lesz, beíratja az Athleticbe tagnak, és együtt mennek majd piros-fehér mezben a San Mamés Stadionba. Az özvegy, nyugdíjas Nicasio két sarokra lakott a lányától, és bármikor készen állt, hogy elvigye a gyereket sétálni, vagy játsszon vele. Mihelyt Mariaje felhívta, azonnal el is indult az unokájáért. Hányszor és mennyi keserűséggel ismételte el később, hogy soha nem fogja megbocsátani magának, hogy aznap reggel odavitte a gyereket!

Tudatában vagyok annak, hogy egy olyan horderejű eseménysorozat narratív hordozójaként működök közre, melynek megítélésére bármilyen kísérlet hiábavalónak bizonyulna. Van valami, ami végig nyomta a lelkemet az ezt a szöveget megelőző oldalakon, nem is tudom pontosan, mi az, valamifajta fenntartás, lelkiismereti aggály. Ha a leírtak puszta kitalációk lennének, az engem rögzítő szerző lázas elméjének szüleményei, még akkor is, ha tudom, hogy személyes tapasztalatokból merített anyagokat is felhasznált, a legcsekélyebb lelkifurdalás nélkül szolgálnám őt a továbbiakban is; de a dolog úgy áll, hogy minden pillanatban érzelmileg erősen megterhelő tanúvallomásoknak kell helyet adnom, mivel a történet nagy része, amelynek az elmondásával megbíztak, valóban megtörtént, és megítélésem szerint nem csekély a kockázata annak, hogy érzelmi túlkapásokba vagy a túlzott figyelemfelkeltés hibájába esem.

Magamat csupán egy szerény, szakaszokra osztott szövegnek tekintem, olyan szavak összességének, amelyek elrendezésének célja, hogy jelentést hordozzanak. Még a stílusra sem hivatkozhatok kifogásként. Merész hasonlatokat, ragyogó metaforákat, bőven áradó szóképeket bennem nem találnak, de nem vagyok, legalábbis úgy hiszem, egy funkcionális prózagyártó szerkezet végterméke sem. Épp elég, ha pontos vagyok, és tisztelettel viseltetem azok iránt, akik oly sokat szenvedtek, sőt talán még mindig szenvednek, ha élnek, több mint negyven évvel a velük történt szerencsétlenség után.

Ne tegyen senki egyenlőségjelet közém és aközé, amit közvetítek; pontosabban: amit az, aki engem megfogalmazott, szeretne, ha közvetítenék. Távol álljon tőlem a szándék, hogy bárki

fájdalmát magamra vállaljam. „A szenvedés butaság" – írta Cesare Pavese egyik naplóbejegyzésében. Megértem, hogy csak annak van joga ilyesmit állítani, aki a saját bőrén tapasztalta meg a szenvedést. Kétlem, hogy képes lennék hitelesen, közelről átélhetővé tenni egy gyermek elvesztésének fájdalmát; bár kötelességem, hogy megkíséreljem mint közvetítő, mint üzenethordozó, vagy csak mint egyszerű fordító.

Tegnap anya és apa még megcsókolták a gyermeket, beszélgettek vele, kézen fogva vezették, és ez a kis teremtmény, aki kincsként rejtette magában a jövőt, most ott fekszik egy kórház hullaházában, halott, tökéletesen halott; ennél halottabb már nem is lehetne. Pár óra múlva megkezdődik a test természetes bomlása, és a kisfiú hamarosan csupán egy gondolatban fájdalmasan felidézett kép lesz; néhány fénykép, emlékszel?; a vágyódással átszőtt magányban kiejtett név, egy név egy sírkövön, amelyet kíméletlenül koptat a szél és az idő.

1980. október 23. csütörtökre esett. Ötven öt és hat év közötti tanuló, valamint három felnőtt vesztette életét egy gázrobbanás következtében egy ortuellai iskolában. Nekem, éppúgy, mint számtalan korábban született szövegnek, az a feladatom, sőt talán kötelességem, hogy tanúbizonyságot tegyek erről. Ehhez elég bizonyos mennyiségű szó, amelyek megnevezik és leírják a történteket. Nem tudok azonban szabadulni attól a félelmemtől, hogy akaratom ellenére valami művészi dolgot hozok létre, a túlzott irodalmiasítás hibájába esem, és végül egy regényszerű kis könyvvé válok, amivel azt kockáztatom, hogy egy sok család életében szörnyű csapást jelentő tragédia árán nyerem el a jövőbeli olvasók jóváhagyását, sőt dicséretét.

A családtagok, főleg az első hónapokban, gyakran, aztán egyre ritkábban látogatták a kolumbáriumot, friss virágokat tettek ki, tisztogatták az üvegeket, sokszor kis csoportokba verődve beszélgettek. Nicasiónak nem volt kedve találkozni senkivel. Az arcukra van festve a halál. Még a madarak is tovarepülnek, elkerülik a temetőt miattuk.

Ne túlozz, apám!

Nemegyszer előfordult, hogy ha a bejáraton belépve hangokat hallott, Nicasio sarkon fordult, és a botnak használt esernyőjével türelmetlenül, bosszúsan fel-alá járkált a környéken, kivárva, hogy elmenjenek a látogatók. Mert megszólítanak, elmesélik, milyen nehezen viselik még mindig ezt az egészet, újra és újra elismétlik ugyanazokat a mondatokat: hogy soha nem lesznek képesek felejteni, nem tudnak aludni, vagy rémálmaik vannak, hogy mit tudom én milyen gyógyszereket szednek depresszió ellen, mindent megtesznek, hogy valahogy túltegyék magukat a tragédián, mert az élet megy tovább, és néhányuknak van másik gyereke is, akiről gondoskodni kell, meg hogy mit mondott a pszichológus, vagy épp hogy nem mondott semmit.

Egyedül akar lenni Nucóval, úgy szeretne beszélgetni vele, hogy nincs ott senki a közelben, aki megbámulná, kihallgatná, beleütné az orrát, aztán azt híresztelné a faluban, hogy megbuggyantam.

Mariaje nagyon igyekszik megőrizni a nyugalmát, de nem mindig sikerül. Egész nap zsémbelsz. Miért olyan nehéz megérteni, hogy mások is gyászolnak?

Az apja hallotta valahol, hogy éjszakára is nyitva hagyják a temetőt az elhunyt gyerekek emlékére, és arra az esetre, ha valakit hirtelen elfog a vágy, hogy meglátogassa őket. Basszus, ha jól belegondol, nem is lenne rossz felmenni egy zseblámpával hajnali háromkor, bár ki tudja, lehet, hogy már olyankor is van ott néhány szószátyár a fülkék előtt, akik a termoszukból kávét kortyolgatva az időjárásról fecsegnek. Az igazság azonban az, hogy Nicasio korán fekvő. Kilenckor már lecsukódik a szeme. Nyilván az életkora meg a vacsora közben elfogyasztott bor is teszi, hogy elnehezülnek a szemhéjai. Legkésőbb tízkor már ágyban van.

De nem mindig sikerül elkerülnie a többieket. Van úgy, hogy reggel ő érkezik elsőnek a temetőbe. Örül, hogy nem lát senkit, aztán hirtelen mégis feltűnik az egyik asszony, egy idő múlva meg egy férfi, falubeliek, és olyankor nincs menekvés.

Az egyik azt mondja: Én, ha meglátom a gázszerelőt az utcán, nem tudom megállni, hogy a képébe vágjam, amit gondolok. Tönkretetted az életünket, te szemét.

Egy másik hozzáteszi: Azt beszélik, hogy szétverték a kocsiját.

Az előbbi meg: Inkább a kocsimat verték volna szét, és ne a lányom pusztult volna el.

Nicasio távol tartja magát ezektől a párbeszédektől. Jól ismeri a falusi gázszerelőt. Jó ember, a sors és az összegányolt gázvezeték áldozata. Szerencsétlen flótás, honnan tudhatta volna? Hiszen a saját lánya is ott volt az iskola egyik tantermében aznap délelőtt.

Az, hogy ilyen nagy veszteség ér valakit, és vigasztalan, még nem jogosítja fel mindenre.

Ebben Mariaje igazat ad az apjának.

A pince mennyezetén kinyílt egy csapóajtó. Odafentről, az iskola konyhájából hangok hallatszanak, és a bevágó éles fény miatt Nicasio kénytelen a kezét a szeme elé emelni, amely addigra már hozzászokott a hosszú ideje tartó sötétséghez. A félhomályban egyszer csak kirajzolódik a poros csőhálózat. Nehezen veszi a levegőt ott lent, az épület gyomrában. Aztán egy ember ereszkedik le a nyíláson keresztül. Mit keres ez itt?

Az öltözetéből és a szerszámaiból Nicasio arra következtet, hogy valami javítást jött elvégezni. Pár pillanat múlva aztán felismeri: Francisco az, a polgármesteri hivatal gázszerelője, kicsit több mint ötvenéves. Néhány szót vált a föntlévőkkel a rábízott munkáról. A pincében érezni a propán-bután gáz szagát. Egy női hang hallatszik a konyhából: igen, már napok óta. A gázszerelő válasza: az a helyzet, hogy meg vagyok egy kicsit fázva… A propánnak valójában nincs szaga, csak annak az anyagnak, amit pont azért adnak hozzá, hogy érezhető legyen a szivárgás. Nicasio az egyik sötét sarokból ráköszön, nem túl hangosan, hogy ne ijesszen rá a gázszerelőre, de nem is annyira halkan, hogy ne vegye észre a jelenlétét. A másik nem válaszol. A második próbálkozásra sem. Persze, mert ugyanott vagyunk, de nem egy időben. Valami furcsa oknál fogva Nicasio nem tud elmozdulni onnan, ahol van, mintha hozzáláncolták volna a vastag betonfalhoz. Na jó, akkor innen nézem, hogy végzi a munkáját. Ekkor látja, hogy a másik épp a hegesztőpisztoly lángját készül meggyújtani. Mit csinálsz, jóember? Nem érzed a gázszagot? Nem olvastad a reggeli újságokat? Ha

meggyújtod, ötven gyerek fog meghalni. Állj le, az istenért! De a gázszerelő ügyet sem vetve a sarokban mozdulatlanul álló Nicasio vészt jelző kiáltására, kinyújtott karjára, hogy egy utolsó elkeseredett próbálkozással megkísérelje visszatartani, meggyújtja a hegesztőpisztolyt. Annyi idő se marad, hogy fellobbanjon a láng, és bekövetkezik a robbanás. A falak recsegnek-ropognak, és az épület alsó traktusa a levegőbe röpül, miközben Nicasio, amennyire a tüdeje, a torka bírja, teljes erejéből üvölt. Mariaje ijedten lép be a hálószobába. Mi történt, apám, miért kiabálsz? Halálra rémítesz.

Higgye el nekem, hogy azon a napon, Ortuella történetének legsötétebb napján, én egyáltalán nem hallottam a robbanást. Talán azért, mert főztem, és szólt a rádió, mindig is szerettem, ha be van kapcsolva, amikor főzök. Mert engem otthon, főleg napközben (éjszaka, amikor alszom, nem zavar) mindig nyugtalansággal tölt el a csend. Úgy érzem, mintha volna valaki a függöny mögött, vagy az asztal alatt, vagy a szekrényben, aki figyel, és csak az alkalmas pillanatra vár, hogy hátulról rám vesse magát. Szükségem van hangokra, zajra, arra, hogy legyen a közelemben valaki, akiben megbízom, halljam, ahogy lélegzik, ha pedig nincs senki, akkor bekapcsolom a rádiót, és így próbálom elhitetni magammal, hogy nem vagyok egyedül. José Miguel horkolása is biztonságérzetet adott nekem este az ágyban. Már hozzászoktam, így nem zavart az elalvásban, vagy csak egy kicsit, attól függ; cserébe viszont jelezte a szekrényben lévő illetőnek, hogy ha esetleg eszébe jutna rám támadni, van, aki megvédjen.

Apám folyton magában beszélt, néha hang nélkül. A szája mozgásából viszont könnyen kitalálhatta az ember, hogy éppen egy ilyen végtelen beszélgetésbe merült bele. Nagyon szerette ezeket a képzeletbeli párbeszédeket a megboldogult feleségével, az elhunyt unokájával, Nucóval, de talán még a galambokkal is beszélgetett. Sokszor heves kézmozdulatokkal is kísérte a mondókáját, de egyetlen szót sem lehetett hallani belőle. Olyan is előfordult, hogy a monológja kellős közepén hirtelen összevonta a szemöldökét. Mi bajod? Meg kellett szidnom a gyereket, mert rosszul viselkedett. Aztán kifejtette, hogy a gyerekeknek

határt kell szabni, mert már kiskorukban meg kell tanulniuk, hogy nem tehetnek meg mindent. Ahogy múlik az idő, egyre jobban megértem az apámat, bár számomra ez, hogy párhuzamos valóságokat találjak ki magamnak, nem járható út. Csak azt akarom mondani ezzel, hogy a maga módján sem ő, sem én nem bírtuk elviselni a csendet.

Amit viszont igenis hallottam azon a csütörtökön dél körül, az a járművek keltette hatalmas lárma volt. Valami nagyon súlyos dolog történhetett, ki is mentem az erkélyre. A szirénák visításán túl, ami, ahogy már említettem, percről percre erősödött, az utca ugyanolyan nyugodt volt, mint szokott. Nem láttam rohanó embereket, se füstöt, se tüzet, nem hallottam kiabálást, szóval, semmilyen jel nem indokolta a mentők, tűzoltók és feltehetően a rendőrautók áradatát. Megállapítottam, hogy bármi is történt, a falu felső részén történhetett. Épp vissza akartam menni a konyhába, hogy folytassam a dolgomat, mikor észrevettem lent a járdán az egyik szomszédasszonyt. Még mielőtt beléptem volna az erkélyajtón, lekiáltottam neki. Hé, Asun, mi ez a nagy szirénázás? A válaszától kis híján kiugrott a szívem a helyéből: most mondta valaki, hogy felrobbant az iskola. Milyen iskola? Hogyhogy milyen iskola? A miénk, a Marcelino Ugalde.

Egy perc leforgása alatt Mariaje kétszer hagyta el a lakást. Akkor már az egész falu hangos volt a szirénák üvöltésétől. Az a szüntelenül visító hang megőrjítette. Ahogy elhaladt az előszobatükör előtt, nem nézett bele, pedig ez nem volt rá jellemző. Szeretett egy utolsó ellenőrző pillantást vetni a teljes alakos tükörbe, megbizonyosodni róla, hogy nincs semmi kifogásolható a megjelenésében, és ha volt, megfelelő kiigazítással helyrehozni az esetleges hibát.

Iskola, robbanás. Ez a két szó visszhangzott a fejében újra és újra, mióta a szomszédasszonytól hallotta, mindenféle baljós képzeteket keltve benne.

Egy zsírpecsétekkel és nedves foltokkal tarkított kötény volt rajta. De ezt csak az alatta lévő emelet lépcsőfordulójában vette észre. Visszamenjen? Arra nincs idő. Levette, vagy jobban mondva letépte magáról, azzal a szándékkal, hogy ott hagyja a lépcsőn, de aztán hirtelen meggondolta magát, mert kétségei támadtak, hogy kikapcsolta-e a tűzhelyet a konyhában. Így hát kettesével szedve a lépcsőket visszarohant a lakásba, és valóban, a kolbászos csicseriborsó, amit Nuco és a férje úgy szeretett, még mindig ott forrt a fazékban.

Istenem, én nem kérek tőled soha semmit, de most az egyszer kegyelmezz meg Nuco életének. Könyörgöm neked, ne történjen semmi baja. Gondolj arra, hogy ha elveszed tőlem, nekem nincs másik helyette.

Keresztet vetett, aztán kikapcsolta a tűzhelyet. Majd valami furcsa nyugalommal felakasztotta a kötényt az ajtó mögött lévő kampóra. Remegett a lába, és amíg le nem ért a kapuig, nagyon lassú volt minden mozdulata, mintha

késleltetni akarná azt a rettegett pillanatot, mikor megérkezik az iskolához, és szembesülnie kell az elviselhetetlen valósággal.

Amikor másodszor lépett ki a lakásból, megszokásból alig egy másodpercre megállt a tükör előtt, de ez épp elég volt ahhoz, hogy valami olyat lásson visszatükröződni a tekintetében, ami nem egyszerű döbbenet és félelem, egy anya rettegése. Rémült pupillái mélyén a legrosszabb előérzetei nyertek megerősítést.

Hatalmas betontömbök emelkedtek ki a törmelékhalomból, és a mennyezeten keletkezett nyílásokon át látni lehetett a felső emelet válaszfalait. A robbanás ereje letépte a homlokzat téglafalának egyes részeit, betörte az ablaküvegeket, és az alsó emeleten lévő három tanterem külső falait úgy hajította le a lejtőn, hogy az építőanyagok darabjai dühöngő esőként hulltak rá az egyik lakóház előtt parkoló autókra. A törmelékkel belepett földön mindenfelé ripityára tört iskolai székek és asztalok. Öt- és hatéves gyerekek véres, szétroncsolt holtteste, cafatokká szakadt ruhái hevertek szerteszét. Közülük néhányan, akiket a robbanás a levegőbe repített, darabokra szaggatva feküdtek az udvar egyik oldalán. Ahol még nem sokkal dél előtt a legkisebbek tantermei álltak, most három lyuk tátongott, amelyek fölött az összevissza repedezett épület összeomlással fenyegetett. A Marcelino Ugaldéhoz legközelebb található házak lakói voltak az elsők, akik az áldozatok segítségére siettek. Hamarosan többen is csatlakoztak hozzájuk az első emeleten tartózkodó tanárok közül, ahol több száz rémült diák zsúfolódott össze, köztük is volt olyan, aki megsérült, de súlyosabb következmények nélkül. A felnőttek keményen nekiláttak, hogy a puszta, tehetetlen kezükkel próbálják meg eltávolítani a törmeléket, abban a reményben, hogy a szörnyű pusztítás romjai alatt eltemetve még találnak túlélőket. De nagyon kevés kivételtől eltekintve csak élettelen testrészeket, levált végtagokat, egyre több agyonsújtott gyereket sikerült kiásniuk, akiknek az arcvonásait alig lehetett kivenni az őket borító rengeteg vértől és mocsoktól. A mentőautók

még nem érkeztek meg, de a tragédia az iskola bejáratával szemben lévő fedett, pajtaszerű helyen egyre szaporodó, egymás mellé fektetett gyermekholttestek formájában már körvonalazódott. Iszonyatos lesz, mikor a szülők megpillantják ezt a látványt. Már most is az. Az ETA tette… Ez nem bombának néz ki. Előbb-utóbb úgyis kiderül. A romok közül egy mozdulatlan, a portól fehér kis kéz kandikált ki, olyan volt, mintha belisztezték volna. Az ujjai között egy darab kék gyurmát szorongatott.

Nicasio a környékbeli kőfejtőben folyó munkálatoknak tulajdonította a robbanást. Véletlenül sem jutott volna eszébe olyasmi, hogy az iskola földszintje robbant fel, az unokája osztálytermével együtt, és benne rengeteg gyerekkel. Váratlanul érte a robaj, miközben nyugodtan sétált az utcán. A gyógyszertár felé tartva kisebb darabokat tört a frissen vásárolt kenyérből, és élvezettel eszegette, egyfelől, mert már majdnem dél volt, és kezdte kínozni az éhség, másfelől, mert nem volt senki, aki számonkérje rajta, hogy megrágott kenyérrel érkezik haza; ezzel a szokásával annak idején sokszor kihozta a sodrából megboldogult feleségét. Úristen, hányszor balhézott velem emiatt!

Ekkor még nem lehetett észlelni a riasztás jeleit a faluban. Igen, ott fenn, az egyik ablakpárkányon, a robbanás zajára hirtelen fölröpült pár alvó galamb. De más oka is lehetett, hogy megriadtak, vagy talán nem is volt oka. Az egyik felszállt, a másik meg követte, mert átragadt rá a társa ijedtsége, de az is lehet, hogy csak utánozta. Ezerszer, milliószor láttunk ilyet, és amíg vannak galambok és járókelők, akik megállnak és megbámulják őket, látni is fogunk. De ezen a jelentéktelen apróságon kívül ekkor még a mindennapok tétlensége uralta Ortuella utcáit. Nicasio pedig a puha, ropogós kenyeret rágcsálva folytatta az útját, és nem tudta, nem is sejtette, hogy alig pár perc múlva mélységes fekete szakadék nyílik az eddigi békés nyugdíjaséletében.

De közben mintha valami furcsa feszültség keletkezett volna a levegőben. Mintha egy láthatatlan, illékony anyag, valami baljós előjelet hordozó halvány fény telepedett volna

rá a tárgyakra, a járda köveire, a kocsiút aszfaltjára. Vagy mindez az emlékezet utólagos kitalációja lenne? De akkor miért száguld ott az a kocsi olyan szédületes sebességgel? Meg az a másik, majd rögtön egy harmadik, és mind egy irányba, a falu felső része felé.

Nicasio kilépett a gyógyszertárból, kezében egy zacskó gyógyszer. A szokásos gyógyszerein kívül vett egy doboz recept nélkül kapható fájdalomcsillapítót is, ami, úgy tűnik, kevésbé erős, mint az, amelyiket eddig szedett a visszatérő lumbágója rohamainak enyhítésére, és fájt tőle a gyomra. Egy barátja ajánlotta a bárban néhány napja. Aztán hirtelen szokatlan mozgásokat érzékelt az emberek között az utcán. De még mindig volt pár perc addig a pillanatig, amikor elkezdődött a rohangálás, a kiáltozás, a zokogás, felhangzott a szirénák sivítása, megjelentek a fotósok és az újságírók. Akkor még csak a kezdődő nyugtalanságot lehetett érezni az utcán. Három falubeli (egy férfi és két nő) suttogva beszélgetett az út másik oldalán. Fölöttük, az első emeleti ablakból egy asszony hajolt ki ideges mozdulatokkal. Mivel túlságosan távol voltak tőle, Nicasio nem hallotta, miről beszélnek. Úgy tűnt, a nő valami hírt hozott a járdán összegyűlt embereknek, aminek hallatán az egyik asszony a fejéhez kapott. Aztán ugyanez a nő, láthatóan nagyon zaklatottan, sietve eltűnt az egyik ház kapuja mögött.

Hé, emberek, mi történt? Aztán egy ismerős, aki már hallott valamit, és talán többet is tudott, mint amennyit bevallott, elvitte Nicasiót a kocsijával, majd kitette valahol, a lehető legközelebb a szerencsétlenség helyszínéhez. Útközben Nicasio kérte, hogy kapcsolja be a rádiót, de a másik azt mondta: Ne, Nicasio! Inkább ne!

Szeretném, ha a szerző nem próbálna meg engem egy nyers stílusban elbeszélt emberi szenvedéseket hordozó történet eszközévé tenni, amelynek semmi más célja nincs, mint az esetleges olvasók morbid hajlamainak kielégítése. Az 1980. október 23-i események minden bizonnyal épp elég szenvedést okoztak a katasztrófától közvetlenül érintett ortuellai családoknak ahhoz, hogy az, aki írásos formában kívánja rögzíteni mindezt, ne túlozzon, ne bagatellizáljon, ne ferdítse el a történteket, és ne zúdítsa rám, a szövegre, a hamis krónikásokra jellemző bőbeszédű szenzációhajhászás és irodalmi trükkök özönét.

Tudomásomra jutott, hogy a szerzőm hosszan tanulmányozott egy bizonyos fényképet, amelyet a korszak különböző újságjainak címlapján tettek közzé. Azokból a jegyzetekből értesültem erről, amelyek egy külön erre a célra nyitott füzetben találhatók; ebben szokta rögzíteni az összegyűjtött adatokat és észrevételeket, amelyeket később, az írás során gyakran fel is használ. Az El País, a Deia, a La Vanguardia és nyilván még néhány másik újság is egy fekete-fehér fotóval illusztrálta a hírt, amelyen több gyermek holtteste hevert szerteszét az iskola mellett lévő, oszlopok tartotta tető alatt, ahova – ahogy mondják – a gyerekek esős időben behúzódtak játszani, hogy meg ne ázzanak. A fényképen néhány nő látható a földön fekvő testek közelében. Egyikükön fehér kötény. Egy másik, talán a látványtól elborzadva, mindkét kezével eltakarja az arcát. Rajtuk kívül is van még néhány ember a képen, körülöttük állnak és mozdulatlanul figyelik a jelenetet, mintha beállított statiszták lennének.

A La Vanguardia verziójában a fotó felső részén egy olyan mondat olvasható, amelyet én nem szívesen látnék viszont

ebben a szövegben: „A baszk népet keresztre feszítette a tragédia.” Tendenciózus, teátrális, feleslegesen túlzó retorika. Sérti a tragikus esemény valódi elszenvedőit, akik közül sokan bevándorlók. Én most leírtam ugyan ide ezt a mondatot, de csak idézem, azaz eltérő betűtípussal kiemelt idegen szövegként használom.

Elismerem, hogy a színek hiánya némiképp enyhíti a kép borzalmát, de teljesen nem tünteti el. Az újságok fekete vére mintha kevésbé kavarná fel az embereket, mintha nem is igazi, vörös vér lenne. Most, négy évtizeddel később, kétlem, hogy bárki kemény, nagyon kemény bírálószavak nélkül elnézné a tömegkommunikációs eszközöknek, ha olyan fényképeket tennének közzé, amelyeken könnyen felismerhetők néhány, a robbanás következtében összeroncsolt gyermek arcvonásai. A családtagjaik számára – ha egyáltalán tudomást szereztek a fent említett fotóról – minden bizonnyal rettenetes volt látni az élettelen kisfiukat vagy kislányukat a cafatokra szaggatott ruhájukban bárki kíváncsiságának kiszolgáltatva. Voltak olyanok a Marcelino Ugalde iskola diákjainak szülei között, akik több gyermeküket is elvesztették azon a napon. Bízom benne, hogy a szerzőm nem hagyja, hogy a szörnyű kép által kiváltott hatás magával ragadja, és képes lesz megtalálni – ő tudja, hogyan – a megfelelő hangnemet és szavakat.

Most, annyi év után az emlékeimet nagyrészt lényegtelen részletek, mellékes apróságok töltik ki, amelyek ahelyett, hogy segítenének hitelesen rekonstruálni az átélt eseményeket, inkább torzítják azokat. Ráadásul a lelkiismeretemre is súlyként nehezedik mindez, mert arra gondolok, hogy azért csak ezekre az ostobaságokra emlékszem, mert érzéketlen emberré váltam. Sőt, még az a gyanú is felmerül bennem, hogy talán nem szenvedek annyira, amennyire kellene, és ilyenkor attól szenvedek, hogy nem szenvedek. Na mindegy, bocsásson meg. Néha már úgy beszélek, mint egy transzba esett régi misztikus.

Csak azt akartam mondani magának, hogy még mindig nem látom teljesen tisztán annak a tragikus csütörtöknek minden vonatkozását, amelyeket mindenki, a tömegkommunikációs eszközöktől kezdve, annak idején olyan lényegesnek tartott. Ami a magát érdeklő kérdést illeti, nem tudok különbséget tenni a valóban fontos és az érdektelen dolgok között. Csak azt tudom, amire emlékszem, márpedig higgye el, egyre kevesebb dologra emlékszem, talán azért, mert megöregedtem (jóval elmúltam hetvenéves, bár azt mondják, fiatalabbnak látszom), vagy azért, mert jobban fáj felidézni a múlt képeit, mint amennyire hajlandó vagyok elismerni, és megszoktam, hogy inkább nem foglalkozom velük. Valamelyik nap már mondtam magának, hogy úgy indultam el otthonról, hogy rajtam volt a kötény, és még a kapuig se jutottam, amikor visszafordultam. Ezt például soha nem meséltem el senkinek, még a férjemnek sem. Látja, ilyen apróságok